

Článok Jána Palárika „Na dorozumenie“.

Uverejnil PSL, roč. III, č. 25, str. 217—229. Budín 31. augusta 1861. Uverejňujeme len druhú časť.

Stanovisko Jána Palárika prejavené na martinskom memorandovom zhromaždení vo veci požiadavky samostatného Okolia stalo sa predmetom diskusie najmä vtedy, keď Maďari začali organizovať proti uzneseniam národného zhromaždenia a proti Memorandu tzv. protestné akcie, uskutočnené pomocou stoličných vrchností, ovládaných predstaviteľmi maďarských vládnúcich tried. Palárik spomína najprv svoje články, uverejnené v PŠL od vydania Októbrového diplomu, upozorňuje na rozpory medzi nimi a úvahami dr. J. M. Hurbana (v Ev. cirkevných novinách, *Úvahy a rozmysly*, 20. október, čili *patent a Diplom*, roč. I, č. 26—28), odôvodňuje svoje stanovisko, že chcel, aby Slováci v rozhodnej dobe stáli ako jeden muž vo svojich politických nárokoch oproti centralistickej viedenskej vláde. Vysvetľuje, že tým chcel pomôcť česko-poľským federalistom k víťazstvu proti nemeckým centralistom. Predpokladal, že pri federalistickom usporiadaní Rakúska mohli by sa aj Slováci domôcť pomocou slovanskej solidarity niečoho, čo by sa ponášalo na slovenské Okolie alebo dištrikt. Proti požiadavke dištriktu bojoval preto, lebo sa obával, že uplatňovanie tejto požiadavky bude zle vplývať na jednotu krajiny a na národnú a politickú svornosť v prospech nemeckých centralistov a že poskytne príležitosť nepriateľom slovenskej národnosti k útokom. Palárik spomína, že sa o tom písalo v Augsburger Allgemeiner Zeitung, ktoré ho označili za odrodilca a maďaróna, hoci sa podrobil rozhodnutiam martinského národného zhromaždenia. Že mal pravdu, svedčia vraj protesty proti Memorandu, podnietené Maďarmi, obávajúcimi sa trhanie krajiny.

Kdo moje články v „Priateľovi školy a literatúry“ po vydaní najvyššieho diplomu od 20. októbra roku 1860 uverejnené a Hurbanove pojednania v „Ewanjelických Nowinách“ súčasne písané čítal, musel zbadáť, že už vtedy veľiká rozličnosť náhľadov strany stanoviska, aké by národ slovenský v prítomných politických konšteláciách zaujať mal, medzi mnou a ním panovala. Táto rozličnosť náhľadov v celej svojej veľikosti objavila sa na slovenskom národnom zhromaždení v Sv. Martine, kde dve strany k národu síce zjednotené, ale ohľadom spôsobu, akým by sa v prítomných okolnostiach národu slovenskému najlepšie poslúžilo, v ohnivej debate oproti sebe postavené stáli, ako to z denníka tohože shromaždenia patrne. Ja s národovcami rovno so mnou zmýšľajúcimi stál som za to, aby sme, dokiaľ otázka strany pomerov Uhorska k Rakúsku medzi snemom a kráľom porovnaná nebude, nečo takého nepodujimali, čo by novým nedorozumeniam a treniciam národným príčinu zavdať mohlo. Ja som si prial, aby celé Uhorsko v prítomnej rozhodnej dobe ako jeden muž stálo vo svojich štátnoprávných nárokoch oproti centralistickej vláde nemeckej. Úfal som tým bezprostredne

síce našej spoločnej vlasti uhorskej, prosredne, ale *foederalistom česko-poľským na ríšskej rade* k víťazstvu oproti nemeckým centralistom dopomôcť. Pohnútky teda moje k takejto politike boli nie len vlastenecké, lež spolu čisto národné, slovanské, liberálne. Bo jestli by sa rakúske mocnárstvo na základoch foederalistických, ako to na ríšskej rade Rieger a Smolka¹ chcejú, zriadilo, tak ani naša národnosť slovenská v ústavnom Uhorsku a pri prirodzenej zásade solidarity utlačených národností a vzájemnosti slovanskej zahynúť by nemohla, ba časom aj nejakú autonomiu, akej ku pr. idea zvláštneho dištriktu slovenského v zhromaždení tom výraz dala, vydobýť by si mohla. Nateraz však idea táto, dľa môjho pojímania, bolo ešte dieťa v živote matky nedozrelé, ktoré už pri privčasnóm bolestiplnom porode umiera. Nie teda preto bojoval som ja proti žiadaniu dištriktu, ako bych to za dáke trhanie či teritoriálnej či politickej celistvosti Uhorska držal, bo kde všetke časti zeme pod jednou a tou istou zákonodarnou i administratívnu mocou spojené sú a tú istú ústavu, tú istú centrálnu vládu majú, tam o teritoriálnom alebo politickom trhaní štátu ani len reč byť nemôže — lež preto, ponevác som sa obával, že tým národnia a politická svornosť a jednomyselnosť krajiny, ohľadom spoločných našich záujmov slobody i národnosti v tejto rozhodnej dobe najvyšš nám potrebná, roztrhaná bude k radosti centralistov nemeckých. Obával som sa, že sa tým vítaná príležitosť zavdá aj nepriateľom národnosti našej slovenskej v Uhorsku, ľud náš slovenský, za Uhorsko a jeho celistvosť a slobodu vôbec zaujatý, proti národnej našej strane, ako by táto krajinu skutočne trhať a ju nazpät do jarma centralizácie ešte neporazenej nahnať chcela, búriť a fanatizovať mohla. Z týchto príčin podporoval som ja v národnom našom zhromaždení miernejšie návrhy minority. Medzitým už tam od ináč zmýšľajúcich moje národné zmýšľanie v pochybnosť brané bolo, ako ani to mnohí bez všetkého obalu ústebne vytýkali, a potom v reláciach svojich do novín, menovite do „Augsb. Zeitungu“ zaslaných, mňa rovno za odrodilca, za maďaróna, vyhlásiť za dobré uznali, a to síce napriek tomu, že som sa žiadosti väčšiny podrobil, a jej uzavretie v mene celého zhromaždenia podpísal.^{1a} Po odovzdaní slovenského nášho memorandumu snemu krajinskému úzkostne som čakal, čo sa diať bude, umieniv si hlboko mlčať na všetke obviňovania ma z maďarónstva, aby som azda mojou obranou veci našej národnej nezaškodil. Medzitým obávania a pochybnosti moje a strany so mnou rovno zmýšľajúcej na vlas sa vyplnili, protesty zo všetkých strán „Okolia slovenského“ sa hrnuli, a národnia naša strana u ľudu slovenského hrozne depopularizovaná bola. Čo ale najhoršie je, strana proti strane do boja vystúpila v tej dobe, keď celá krajina svornosť a pevného spoludržania najvyšš potrebovala. — Tu „Magyar-Ország“ v jednom úvodnom článku v namerení aj mňa do nenávisťi u ľudu uviesť, zásady reakcionárske mi pripisoval; obviňujúce ma pred celou krajinou, ako bych ja bol sťa spisovateľ slovenský a spoluhrdina „slovenského memorandumu“ s Hodžom a inými nauky krajine nebezpečné a k potrhaniu svornosti politickej medzi rozličnými krajinami národnosťami smerujúce, v ľudu slovenskom rozširoval.²

Tak sa ovšem stáva mužom, ktorí nad všetke prepiatosť strán povýšení, svoje vlastné, neodvislé presvedčenie majú. S takými obyčajne ani jedna, ani druhá strana nebyva spokojná. Každý však nahliadnc, že na túto posledniu denunciáciu „Magyar-Ország“, ako bych ja na roztrhaní krajiny pracoval, a viedenským uplatnencom

¹ Boli to predstavitelia českých a nemeckých foederalistov.

^{1a} Nemali sme možnosť zistiť, o aké články ide.

² Článok maďarského denníka Magyarország útočiaci na Memorandum nemali sme k dispozícii. Bol uverejnený v roč. 1861, č. 176 tohto časopisu.

a reakcionárom bol, mlčať som nemohol. Nechcejúc sa však púšťať do obširnej polemiky, napísal som krátku osvedčenie, ako ho už aj sl. redakcia „Pešťbudinských Vedomostí“ slovenskému obecnstvu zdeliť za dobré uzavrela.³ Ponevác mi to ale budínský dopisovateľ do časopisu „Ost. u. West“ na zlú stránku vykladá, prinútený som k lepšiemu dorozumeniu dodať čo nasleduje.

Najnovšie smutné udalosti na Slovensku potvrdili ma v tom presvedčení, že požadovanie zvláštného dištriktu slovenského, proti čomu som v národnom shromaždení bojoval, nebolo na čase, ba národnosti našej viac škodilo, nežli osožilo. Škoda táto naša nezáleží natoľko v tých protestoch proti nám, jak radnej v tej okolnosti, že naša národnia strana od neprajníkov našich v celej krajine tak veľmi depopularizovaná, a za reakcionársku, za nástroj centralistickej viedenskej vlády, k utlačeniu slobody vykričaná je. Kdože zo šľachty, z mešťanstva a z ľudu bude chceť patriť teraz k reakcionárskej, potupenej, nenávidenej strane? Tak naša národnia strana nebude rásnuť, lež obývať, a konečne zase bude odkázaná na nektorých „galilejských rybárov!“ Články Dusarové⁴ k obrane toho „Okolia“ v Pešťbudinských vedomostách dost obratným perom písané neboli v stave na lepšiu vieru ma obrátiť. Logika je táto:

„Národ slovenský dľa uzavrenia Sv. Martinského neohrožene má stáť v požadovaní „Slovenského okolia“ a pritom úplnú neutralitu zachovávať pomedzi dvoma teraz hlavne zápasiacimi stránkami, totiž uhorskou a centrálno-nemeckou.⁵ I jedna i druhá strana potrebuje nás k svojmu víťazstvu, čakajme teda, ktorá z nich nám najviac dá, — bo dať nám buď jedna, buď druhá musí, aby nás získala — a ktorá nám všetko, t. j. Okolie slovenské dá, k tej sa potom pripojíme, — a víťazstvo naše je isté.⁶

Toto rozumovanie by stálo, keby ponajprv národ slovenský skutočne spolu držal, čo však nestojí, bo požadovanie toho Okolia ho na dva tábory rozdvajilo; a keby podruhé národu slovenskému ľahostajné byť mohlo, ktorá strana mu dá to Okolie, či uhorská alebo centralistická rakúska; t. j. keby národu slovenskému ľahostajné byť mohlo voliť medzi uhorskou a centralistickou viedenskou stranou. Toto ale — aspoň dľa môjho náhľadu — národu slovenskému ľahostajné byť nemôže. Ba že mu to skutočne ľahostajné niet, v tom sa i uzavrenie národného zhromaždenia slovenského,

³ Palárikovo *Osvedčenie* na útok Magyarországu uverejnil tento časopis vo svojom 183. čísle a slovensky aj v PbV, roč. I, č. 74 z 16. augusta 1861. Palárik sa v *Osvedčení* ohradil proti obvineniam Magyarországu a konštatoval, že jeho cieľom pri martinskom memorandovom zhromaždení nemohlo byť napadnutie jednoty milovanej vlasti, ani pokazenie bratskej jednotomyseľnosti. Magyarország v škodoradostnej redakčnej poznámke konštatoval, na akú malú hístku sa zmenšil slovenský ľud, v mene ktorého peticionuje malá stránka, resp. p. Francisci, ktorý sa vracia v PbV (roč. I, č. 52) k Palárikovmu článku a k jeho *Osvedčeniu* otvoreným listom *Brat môj Janko Palárik* a usiluje sa rozptýliť jeho tvrdenia, najmä pokiaľ ide o Palárikove nádeje, že slovenskú otázku bude možno vyriešiť dohodou s Maďarmi.

⁴ Ide o články Jána Mallého-Dusarova (1829–1902), význačného slovenského katolíckeho publicistu, v tom čase žijúceho ešte vo Viedni: *Politický rozum sv. martinského zhromaždenia* (PbV, roč. I, č. 42), *Perspektíva našej politiky* (tamtiež, č. 68), *Historicko-politická individuálnosť* (tamtiež, č. 76–78), ako aj o články *Politika historického práva* (tamtiež, č. 80–81), *Rozhľadme sa* (tamtiež, č. 41) a o úvodný článok *Dva významné politické skutky nášho ľudu* (tamtiež, č. 45).

⁵ Myslí tu na uhorskú, t. j. spojenú stranu deákovsko-tisovskú, chcejúcu obnovu zákonov z roku 1848 a na centralistickú vládu Schmerlingovu, usilujúcu sa na základe Októbrového diplomu a Februárového patentu o centralistické usporiadanie Rakúska.

⁶ Palárikova mienka bola v tomto smere veľmi optimistická.

i protesty Slovákov proti tomuže zhromaždeniu zrovnávajú. Bo čože uzavrelo národné zhromaždenie v Sv. Martine? To, že s Viedňou, t. j. s centralistickou nemeckou vládou, dokiaľ nebude kráľ korunovaný, nič nechce mať, a preto svoje žiadosti výlučne len snemu krajinskému predložiť uzavrelo. A čo je konečný zmysel všetkých tých slovenských protestov proti slovenskému národnému zhromaždeniu? Tiež ten istý. Bo ľud slovenský pri podpisovaní protestov tým bol najviac kroz protivníkov národnosti našej mámený, že to „Okolie“ prepíati Slováci, reakcionári a uplatenci viedenski len preto žiadajú, aby krajinu potrhali a tým k utlačeniu slobody a k víťazstvu centralistickej vláde nemeckej (rakúskej) dopomohli. Ľud slovenský teda, protestujúc proti „Okoliu“ vlastne protestoval proti centralistickej nemeckej vláde, pod ktorú patriť nechce. Práve tak rozumiem, ako p. Dusarov. Pozorujte tú podivuhodnú zhodu v politike slovenského ľudu nášho, ktorú nik neutvoril, ktorá je v ňom samorostlá. Toto je významné politické naučenie pre najbližšiu budúcnosť.

Není teda, ani byť nemôže národu slovenskému ľahostajným, ktorá strana zvíťazí, či uhorská, alebo centralisticko-nemecká, a nasledovne národ slovenský nemá neutralitu zachovávať, lež pripojiť sa k uhorskej strane, trebárs by táto to „Okolie slovenské“ na teraz odopierala; bo jestli je to „Okolie“ skutočne cieľom jeho národných snáh, tak si ho neskorej pri vyslovenej zásade solidarity všetkých utlačených národností na ceste konštitucionálnej iste vymôže, čo by však nemohol pod systémom centralisticko-nemeckým.

Takéto presvedčenie majú, nápad v „Magyar-Országu“ proti liberálnosti mojich zásad učineny, tým viac, že sa na onyle strany môjho pôsobenia politického zakladal, musel som odraziť. Tým však nechcel som nikoho druhého uraziť, bráňať len seba samého, ani vec našu národnú, ktorej som celý môj život venoval, kompromitovať. To len slovenské obcecnstvo vie, že som ja pri mojom pôsobení za národ celkom inší smer politický posiaľ nasledoval, nežli pp. Hodža, Hurban, Dobrjansky, Francisci a iní,⁷ ačkoľvek pánov celkom týchto zásluhy o národ ctím a jejich presvedčenie si vážim, ale čo sa politických zásad v terajšej konštelácii týče, do jednej kategórie ani s jedným z nich kladený byť nechcem, lebo oni majú zásady zásadám mojim oproti postavené. Ja nechcem stáť pred krajinou, pred národom v inšom svetle, iba v mojom vlastnom, už akékoľvek je. Možno, že moje zásady sú chybné, o tom budúcnosť súdiť bude, a buďto moje, buďto jejich zásady zatratí. Z toho však, že som memorandum slov. národného zhromaždenia podpísal, nasleduje, že som sa mojich politických zásad zriekol a Hurbanove alebo Francisciho zásady vo všetkom prijal. Memorandum podpísal som v mene národného zhromaždenia, od ktorého som v spoločnosti s druhými národovcami k tomuto aktu vyvolený a autorizovaný bol. A tento môj podpis ani som neodvolal, ani odvolať nemôžem, lež len ten náhľad „Magyar-Országu“, ako bych ja bol pôvodcom a hrdinom toho memorandum opraviť som musel v ten zmysel, že ja som nebol jeho pôvodcom, ba že som s minoritou proti nemu za miernejší návrh bojoval, ako sa to skutočne stalo.⁸ Každý vidí, že z tohoto výrazu „ellene küzdem“⁹ len zlomyselnosť mojich protivníkov odvodiť môže to, ako bych ja teda teraz celý obsah nášho memorandum, mnou predca podpísaného, zatracoval, a tak seba samému protimluvil. Krátkosť môjho osvedčenia¹⁰ mi nedopúšťala podrobne opisovať, proti ktorým punktom a jakými dôvodami som bojoval, lež každý nepredpojatý čitateľ musí to len

⁷ Predstavitelia tzv. národnej stránky slovenskej.

⁸ Myslí sa tu na vypustenie požiadavky Okolia, prípadne dištriktu.

⁹ Bojoval som proti nemu, t. j. proti Memorandu.

¹⁰ Pozri pozn. 3.

tak rozumieť, že som nebojoval proti inému, iba ako som skutočne tam v národnom zhromaždení dľa zpráv hodnoverne už predtým zdelených bojoval, totiž proti žiadaniu zvláštneho „dištriktu slovenského“, a síce len z opaternosti v rečach mojich a v prítomnom článku podotknutej. Opaternosť táto bola tá, aby národ slovenský v požadovaní svojich národných práv nakoľko len možno — nepostavil sa do odporu so stranou uhorskou, krajinským snemom zastúpenou, lež usiloval sa s ňou držať oproti centralisticko-nemeckej strane, so zadržaním si práva nároky svoje národné, nakoľko by jim teraz vyhoveno nebolo, neskorej všetkými ústavou dolenými sredstvami¹¹ v živote platné si učiniť. Toto bolo aj moje vyznanie a presvedčenie politické. Najnovšie zprávy politické dokazujú, jak vrelo sa zaujíma slovanská, česko-poľská strana na ríšskej rade za Uhorsko a za jeho právo, rozpusteným snemom krajinským bránené, oproti centralistom nemeckým. Totiž tí Slovania dobre vedia, že padne-li v tomto zápase Uhorsko, aj oni padnúť musia, a centralizácia nemecká je lósom všetkých Slovanov rakúskych. Ale čo naplat! Vodcovia národa slovenského ďalej vidia od nosa! Oni v centralizácii rakúskej spatrujú spásu slovenského národa, oni už roku 1850 za centralizáciu rakúsku proti federalistom, menovite proti Havlíčkovi vo „Viedenskom Denníku“ a v brošúrach bojovali,¹² oni centralistický systém vlády aspoň prosredne bojuvaním za „patent“¹³ podporovali, oni teraz aj „Okolie slovenské“ od centralistickej nemeckej vlády úfajú!! — Ja aspoň ani zo slovenského, ani z vyššieho slovanského stanoviska nemôžem sa s takými zásadami spriatelíť. Moje presvedčenie — opakujem to ešte raz — je, oživovať, brániť s všetkými možnými, ústavou dovolenými predstavami do života uvádzať práva národnosti našej slovenskej, ale pritom pevne držať s uhorskou stranou oproti centralistickej nemeckej, so zadržaním si práva, ostatnie, čo nám ešte chybuje, neskorej solidárne so všetkými uhorskými i rakúskymi Slovanmi vymáhať. A čoby priam toto presvedčenie moje, nakoľko presvedčeniu terajších „vodcov národa“ odporuje, aj chybné bolo, preto nikdo nemá práva o mojej láske a oddanosti k národu pochybovať a za „odrodilca“ a „maďaróna“ mňa vyhlasovať, dokiaľ skutky moje za mňa hovoria. Nanajvyš, jestli by sa môj blud dokázal, povedať by sa o mne sľa o človekovi mohlo: erravit,¹⁴ nie ale ako redakcia Pešťbudínských vedomostí svoj výrok nadomnou vynáša: „ťažko sa prehrešil proti národu!“¹⁵ — Nuž dobre, nech ma odsúdi ten národ, na ktorého „roli dedičnej“ som ja za bolestných desať rokov krvopotne a stále pracoval, ktorý od mnohých svojich synov, keď sa jim dobre vodilo, bol opustený; nech ma odsúdi, že som teraz tak úzkostne starostlivý, aby sa taký hrozný stav pre slovenský národ ešte raz nenavrátil!

90

Obrana Jána Nemessányiho proti útokom prívržencov memorandových žiadostí.

Neuverejnený príspevok Jána Nemessányiho v pozostalosti J. Francisciho v AMS. Asi z polovice júla 1861.

¹¹ Prostriedkami.

¹² Porov. dok. č. 32.

¹³ Myslí sa tu na patent o usporiadaní ev. cirkvi v Uhorsku z roku 1859.

¹⁴ Pochýbil.

¹⁵ Pozri PbV, roč. I, č. 46.